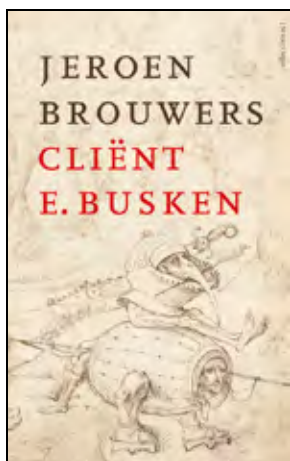

Literatuur besprekingen

Jeroen Brouwers

Cliënt E. Busken

Uitgeverij Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen 2020

ISBN 978 90 254 5594 1 pag. 264 prijs € 21,99

Godelieve van Zijl

Jeroen Brouwers, in 1940 in Batavia geboren, is een vele malen gelouterde schrijver. Hij biedt ons een intrigerende inkijk in de gedachtewereld van de bejaarde heer E. Busken, die na een val in zijn huis terecht komt op de gesloten afdeling van een Medisch Centrum 'Huize Madeleine'. Uit protest heeft hij na een eerste woede-uitbarsting naar de zielenwringster Carola over deze 'gijzeling' besloten te zwijgen en zich doof te houden. We lezen vervolgens over de breedvoerige gedachtenspinsels en nauwkeurige registraties van wat cliënt E. Busken ter plekke op één dag mee maakt. Dit leidt tot hilarische, maar ook pijnlijke, confronterende en ontroerende weergave van gedachten van bijvoorbeeld de ontmoetingen en omgang met allerlei verzorgenden, mede- cliënten, de psychiatra Carola, en een man die een bewindvoering moet regelen. En dit alles in een schitterende, virtuoze stijl geschreven. Het knappe is dat de emoties, de toenemende verwarring, ontluistering, zijn scherpe blik op de ander en tegelijk zijn megalomane kijk op zichzelf verweven zijn in de taal zelf. Busken zit vaak vastgesjord in een rolstoel, een luier om, met op een tafeltje zijn vele potloodjes in allerlei kleuren om al zijn registraties te noteren en te tekenen, want hij is bezig aan een mystiek, hoogst geheim manuscript, waartoe alleen hij is 'uitverkoren', te vervaardigen. Met een feilloze pen beschrijft hij het driehoeksgesprek met de psychiatra en 'een opgezwollen mansverschijning met een zwetend kaal hoofd, die een of ander overheidslichaam vertegenwoordigde'. Doel is om een bewindvoering te regelen, omdat Busken volgens de psychiatra een vasculaire dementie zou hebben of misschien een Asperger. En de snaterende psychiatra met haar 'leptop' verklaart dat de heer E. Buskens simuleert. 'Ziet u zijn reactie ? Trappelen van kwaadheid, rood hoofd, trillende handen tot vuisten geknepen, helemaal verkrampd van drift, ziet u nu zelf?' Busken schrijft hierover dat hij in de war raakt van zo'n gesprek, waarbij ze doen alsof hij niet aanwezig is en er over hem geconfereneerd wordt als over een opgezet dier. Over een mede- cliënte, die indringend beschermend zijn rolstoel voortduwt of thee drinkt schrijft hij : 'Ze heeft haar sprits in stukjes gebroken, die ze om de beurt met delicate vingerbesturing haar gerimpelde mond binnenschuift en erop zuigt, wat niet hoort bij een sprits, sprits moet bros en korrelig.' Een aantal malen noemt Busken dat het moeilijk vast te stellen is of het bij een zorgkundige nu om een man of een vrouw gaat in dit doorengemergelde gendertijdsgewricht. Over zichzelf schrijft hij: 'Waarheen met mijn drift. Waarheen met mijn schaamte. Mijn machteloosheid. Mijn overgeleverdheid.'

Als recensent krijg ik de neiging nog heel veel meer voorbeelden aan te halen, waarin de schrijver alias de heer E. Busken in zijn prachtige, barokke taal, met rake beschrijvingen, vernieuwende woorden en soms maniakale gedachten deze ene dag beschrijft. Het boek gaat tevens over een psychologische testafname, persoonlijke verzorgingsmomenten ('we gaan ons nu even wassen meneer Busken!'), een barbecue buiten, zijn allerlaatste sigaretje dat hem afhandig wordt gemaakt, flarden van herinneringen aan zijn moeder en zijn met grootheidsideeën doorspekte carrière-beschrijvingen. Als hulpverlener kan het ons een spiegel voorhouden, vele zelfs. Hoe het niet moet. Maar hoe het wel moet is helemaal niet zo eenvoudig, want ga er maar aan staan om een wezenlijk en respectvol contact te leggen met een cliënt, die zich uit boosheid voor zijn opsluiting doofstom houdt en wie hoe vaak al niet in zijn leven is teleurgesteld en zoals Brouwers schrijft 'in al zijn ambities is gefnuikt'. Toch moeten we het blijven proberen : omgaan met een man die zich machteloos, driftig, schaamtevol en overgeleverd voelt.

Kiki Wessels

De verloren strijd

Uitgeverij Elikser 2020 ISBN 978 94 6365 214 8

pagina's 171 prijs € 17,95

Godelieve van Zijl

Kiki Wessels, oudste dochter uit een gezin van 3 meisjes, geeft aan de hand van herinneringen, mails, verslagen van telefoontjes, een indringend portret van haar belevingen en interpretaties over de strijd die haar jongere zus heeft gevoerd om uiteindelijk haar wens tot zelfdoding te realiseren. Het is een verloren strijd: zus Patricia wilde leven en niet hoeven te kiezen tussen de psychiatrie of suicide, aldus Wessels, vanuit haar huidige woonplaats in Portugal. Het boek begint in Nederland tijdens de crematieplechtigheid van Patricia, alwaar Kiki op een nare manier door haar moeder en jongere zus wordt bejegend. Ze denkt terug aan een mailtje van haar zus van een jaar terug: "*Denk jij dat er nog mensen naar mijn begrafenis komen als ik er straks niet meer ben, Kiki ? Ben ik dat nog waard? Ze zeggen dat ik ziek ben in mijn hoofd, maar jij weet dat dat niet waar is hè?*". Vervolgens is het boek opgebouwd uit verschillende hoofdstukken zonder titel maar met een wegvliegende vogel als kopje er boven. Wessels schrijft dat zij de rauwe realiteit zichtbaar wil maken, waarbij door haar moeder geen enkel middel werd geschuwd, hoe gruwelijk, macaber of laag- bij- de- gronds ook om haar zus de genoemde 2 'keuzes' aan te bieden: de psychiatrie of suicide. Zij benadrukt dat het haar herinneringen en interpretaties zijn. Wessels schetst eerst haar jeugd en de gezinsverhoudingen en met name de rol van haar moeder die in feite constant om aandacht en bevestiging schreeuwt en die zij diagnosticeert als een narcistische vrouw met een psychopathische persoonlijkheidsstoornis. Dan volgt op een gegeven moment de langdurige worsteling van Patricia tijdens haar depressie en wens om dood te willen, en tegelijk lezen we over de strijd en machteloze woede van de schrijfster zelf. Over de gezichtspunten van de 'psychiatrie' wordt weinig verteld.

In het voorwoord staat dat het boek betrokkenen en professionals inzage wil bieden in de ernstige gevolgen die zich kunnen voordoen door zware emotionele en psychische mishandeling. Deze mishandelingen worden door de schrijfster uitvoerig toegelicht, het is in feite één schrijnende aanklacht tegen haar moeder en in mindere mate haar jongere zus, welke meegaat in de "greep" van de moeder.

Als de lezer een rechter zou zijn, mist deze wederhoor, maar we zijn geen rechters. Het boek geeft wel een pijnlijke blik op totaal verstoorde, ziekmakende gezinsverhoudingen met - volgens de schrijfster- een suïcide van haar zus tot gevolg. Dat geeft stof tot nadenken. Tot slot noemt Wessels dat zij zich erkend voelt en herkent in het boek Traumasporen van prof. Dr. Bessel van der Kolk over zijn onderzoek naar de lichamelijke en psychische reacties die voortvloeien uit ernstige trauma's. Zij eindigt haar boek met de zin: "Opdat mijn geschiedenis voor anderen zich niet hoeft te herhalen en in liefdevolle herinnering aan mijn zus. Zij hield van het leven."

Rinus Spruit

"De Wonderdokter"

Uitgeverij Cossee 2019 ISBN 9789059368644

pagina's 224 prijs € 20,99

Frans van der Lem

De naam Albert Willem van Renterghem (1845-1939) riep herinneringen bij mij op aan de basisopleiding hypnotherapie van vijftieng jaar geleden. Toen mijn vrouw de recente recensie uit de Volkskrant voorlas, ook nog de naam noemde van Liébeault (1823-1904), begon het ingestampte rijtje erudiete namen weer naar boven te komen. Zelfs 'De klinische les van Charcot', een van de zeldzame afbeeldingen in Kees van der Velden's 'Directieve Therapie', sprong op mijn netvlies. Bijna mijn hele boekenkast kwam weer tot leven. Er overviel mij een onbedwingbare neiging om, met de wetenschap van nu, diverse hoofdstukken te herlezen. Het te lezen met de wetenschap van nu, maakt het boek over de wonderdokter zo interessant.

De auteur heeft de heeft de oorspronkelijke en omvangrijke autobiografie (1.389 pagina's) van Van Renterghem ontdekt in een stoffige bibliotheek, en toverde het om tot een handzame bundel die men in één adem uitleest.

Het meest geboeid raakte ik door Van Renterghem's betrokken en integere manier van werken. Hij schrijft daar zelf over: "Had ik tevoren het slagen van behandeling toegeschreven aan het geneesmiddel dat men de zieken geeft, nu was het mij duidelijk geworden dat de persoonlijkheid van de arts en de wijze waarop hij het middel geeft, vaak meer gewicht in de schaal legt dan het medicament zelf. Ik had de waarde leren kennen van de suggestie, de toverkracht leren beseffen die schuilt in de gedachte."

Na een aantal jaren als scheepsarts gewerkt te hebben, vestigt Van Renterghem zich als huisarts in een dorp op het Zeeuwse platteland. De hygiënische omstandigheden zijn soms barbaars. Met uiterst beperkte voorzieningen, weet de huisarts op provisorische wijze dorpsgenoten van alle rangen en standen bijzonder van dienst te zijn. Noodoperaties en bevallingen kan hij niet anders verrichten dan bij het schamele schijnsel van een olielamp. De penicilline dient nog uitgevonden te worden. Doeltreffende pijnstillers zijn nauwelijks voorhanden.

Wanneer van Renterghem een artikel in handen krijgt van de Franse arts Liébeault, die patiënten behandelt met behulp van hypnose, gooit hij het roer om. Hij reist naar Nancy af, om enkele weken de kunst af te kijken van zijn Franse leermeester. Later zal hij in Wenen ook Sigmund Freud (1856-1939) ontmoeten. Van Renterghem is diep onder de indruk van de gedegen kennis van Freud en diens psychoanalytische praktijk. Doch, wat de persoonlijkheid betreft, voelt van Renterghem zich meer op zijn gemak bij Carl Gustav Jung (1875-1961). En gaat bij laatstgenoemde in leeranalyse. Parallel aan deze ontwikkeling, verhuist van Renterghem eerst naar Goes. Later vestigt hij zich in Amsterdam samen met zijn compagnon schrijver-psychiater Frederik Willem van Eeden (1860-1932). Zij zetten er een gezamenlijke (hypno)therapeutische praktijk op. Wanneer van Eeden vertrekt om zich meer op het schrijverschap te richten (en het ontwikkelen van de Internationale School Voor Wijsbegeerte) verwezenlijkt Van Renterghem een lang gekoesterde droom: Een eigen (hypno)therapeutische kliniek, welke hij vernoemt naar zijn grote voorbeeld Liébeault.

Ik ben verwonderd over de werkwijze om meerdere patiënten tegelijkertijd in trance te houden. Binnen een aantal kamers van een groot pand verkeren diverse patiënten in somnabule toestand om na enkele uren als herboren huiswaarts te keren. Om recidief angststoornissen te voorkomen, paste hij soms gedurende vier weken dagelijkse hypnose-behandeling toe (Dat doet mij denken aan de huidige achtweekse mindfulness-training met dagelijkse meditatie van bijna een uur).

Terwijl op de voorgrond het basale archaïsche huisartsenwerk wordt beschreven en naderhand de wonderen der hypnose, blijft op de achtergrond de menselijke worsteling voelbaar aanwezig. Zo is het ook voor zijn gezin sappelen. De echtgenote spaart van kwartjes wisselgeld haar uitzet, zoals zilveren theelepeltjes, bij elkaar. Het maatschappelijke conflict, de klassenstrijd tussen arm en rijk wordt voelbaar in het familieverband. Indringend is de tevergeefse strijd om het behoud van een kind, zorg voor en ziekte van ouders. Aan het eind van zijn beroeps carrière belandt Van Renterghem in een interpersoonlijke worsteling met een aankomend collega. De jeugdige opportunist tracht de goedlopende psychotherapeutische kliniek middels misleiding te annexeren.

De problemen zijn van alle tijden. Het leven van Van Renterghem speelt zich af aan het eind van de 19e eeuw en het begin van de 20. Mijn beroeps carrière honderd jaar later. Maar ik heb er veel in herkend. Ook de afbeelding van de 'De klinische les van Charcot', herinnerde mij bijvoorbeeld indringend aan de 'patiëntendemonstraties' van vijftig jaar geleden.